

3. CENA VÝBORU SEKcie PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD A VÝBORU SEKcie PRE UMELECKÝ PREKLAD

*Volám sa **Emília Borzová** a pochádzam zo Spišskej Novej Vsi. Už od detstva som mala k cudzím jazykom veľmi vrúcny vzťah, a preto nikoho neprekvapilo, keď som sa rozhodla pre štúdium na nemeckom bilingválnom gymnáziu v Poprade a následne pre štúdium prekladateľstva a tlmočníctva na Univerzite Komenského v Bratislave. Počas štúdia ma oslovil najmä preklad seriálových replík, ktorému by som sa v budúcnosti rada venovala naplno.*

*Na Prekladateľskú univerziádu som sa prihlásila s kritikou prekladu knihy *Harry Potter a kameň mudrcov*. Séria o mladom čarodejníkovi je veľmi populárna a mňa zaujímalo, ako sa prekladateľka s týmto dielom popasovala. Zamerala som sa predovšetkým na chybnú interpretáciu a doslovnosť. Okrem hodnotenia jednotlivých prekladateľských postupov v práci ponúkam aj vlastné riešenia.*

CHYBNÁ INTERPRETÁCIA A DOSLOVNOSŤ V PREKLADE KNIHY HARRY POTTER A KAMEŇ MUDRCOV

Hlavnou náplňou tohto článku bude analýza a interpretácia chýb, ku ktorým došlo pri preklade knihy *Harry Potter a kameň mudrcov*. Budeme sa sústrediť výlučne na chyby spôsobené chybnou interpretáciou pôvodného diela a tiež si ukážeme niekoľko príkladov doslovnosti, ktoré sa v preklade vyskytli. Okrem hodnotenia publikovaného prekladu ponúkame aj vlastné riešenia jednotlivých prekladateľských problémov.

V práci sú uvedené príklady v anglickom, čiže originálnom, aj slovenskom znení. Označené sú nasledovne:

„O“ – originálny text v anglickom znení,

„P“ – slovenská verzia prekladu podľa J. Petrikovičovej,

„R“ – nami navrhované riešenie.

Pri hodnotení a písaní analýzy prekladu sme sa opierali o vlastné jazykové a teoretické vedomosti a skúsenosti ako aj o diela slovenských teoretikov.

Z dôvodu rozsahu príspevku uvádzame iba, podľa nás, najzaujímavejšie príklady chýb, ktoré sa v preklade knihy *Harry Potter a kameň mudrcov* vyskytli.

1 CHYBNÁ INTERPRETÁCIA

Pri preklade z jedného jazyka do druhého sú výrazové posuny nevyhnutné. Dôležité je, aby sa s originálom zhodovali vo funkcii a štýle.

Anton Popovič rozoznáva štyri typy posunov:

1. **konštitučný posun** - nevyhnutný posun vyplývajúci z kultúrnych a jazykových rozdielov,
2. **individuálny posun** - je motivovaný výrazovými sklonmi a idiolektom prekladateľa,
3. **tematický posun** - substitúcia prvkov východiskovej kultúry za prvky cieľovej kultúry,
4. **negatívny posun** - vzniká v dôsledku nepochopenia originálu.

Za chybný preklad môžeme považovať iba štvrtý posun. K nemu sa prekladateľ uchýli z viacerých dôvodov:

1. má nedostatočnú filologickú prípravu
2. má nedostatočný kultúrny rozhľad
3. má nedostatočnú predstavivosť
4. nie je schopný vyjadriť obsah v cieľovom jazyku
5. je nedbanlivý, nepozorný, prípadne má naponáhlo.

Pri porovnávaní anglického originálu a slovenského prekladu knihy *Harry Potter a kameň mudrcov* sme zistili, že najviac prekladových chýb v knihe vzniklo práve kvôli chybnej interpretácii a v knihe tak miestami došlo k nezmyselným dejovým posunom.

Pozrime sa spoločne na prvý príklad. Lord Voldemort bol porazený a celý čarodějnícky svet oslavuje. Profesorka McGonagallová, premenená na mačku, však presedela celý deň na múriku pred domom Dursleyovcov a pozorovala ich prísny a strnulý pohľadom. V neskorých nočných hodinách prišiel profesor Dumbledore, a keď si mohli byť istí, že ich nikto nevidí, premenila sa späť na človeka. Pýta sa ho nato, čo sa stalo s Voldemortom a smeruje k jedinej otázke – či sú Potterovci naozaj mŕtvi.

O: *It seemed that Professor McGonagall had reached the point she was most anxious to discuss, the real reason she had been waiting on a cold hard wall all day, for neither as a cat nor as a woman had she fixed Dumbledore with such a*

piercing stare as she did now. It was plain that whatever ‘everyone’ was saying, she was not going to believe it until Dumbledore told her it was true. (s. 14)

- P:** *Zdalo sa, že profesorka McGonagallová dospela k téme, o ktorej by rada diskutovala a ktorá bola dôvodom, prečo celučičký deň presedela na studenom, tvrdom múriku, pretože žiadna žena ani žiadna mačka by nedokázali pozerat’ na niekoho takým prenikavým pohľadom, aký práve teraz upierala na Dumbledora ona. Bolo jasné, že nech si vraví kto chce, čo chce, neuverí tomu dovtedy, kým jej Dumbledore nepotvrdí, že je to pravda. (s. 18)*

Z originálu je jasné, že autorka chcela vystupňovať situáciu. Profesorku McGonagallovú predstavila ako ženu s prenikavým a prísnyim pohľadom. Teraz chcela vyjadriť, že to nie je nič oproti tomu, ako prenikavo sa pozerala na Dumbledora, keď sa dostala k jadrú problému. Myslíme si, že prekladateľka nevedela, ako má danú situáciu vyjadriť v cieľovom jazyku, a tak si vetu prispôsobila. Tým však úplne pozmenila význam a čitateľ prekladu nevníma scénu tak dramaticky ako čitateľ anglickej verzie. V úryvku tiež pozorujeme stopy doslovnosti, vďaka ktorej vytvorila neprirodzene dlhé súvetie a text preto nie je plynulý. Navrhujeme nasledujúce riešenie:

- R:** *Zdalo sa, že profesorka McGonagallová sa konečne dostala k tomu, čo ju najviac zaujímalo. Kvôli čomu presedela celý deň na studenom, tvrdom múriku. Pretože ani ako mačka, ani ako žena neupierala na Dumbledora taký prenikavý pohľad, ako teraz. Bolo jasné, že odmietala uveriť rečiam, ktoré kolovali, kým jej Dumbledore nepovie, že sú pravdivé.*

V nasledujúcom príklade sa podľa nás spája nedostatočná filologická príprava s nepozornosťou, ba až nedbanlivosťou. V odsekoch, ktoré predchádzajú našej ukážke, je niekoľkokrát spomenuté, že Harry bude mať nasledujúci deň jedenáste narodeniny. Polnoc sa blíži a Harry nemôže zaspáť. V tomto momente sa dostávame k situácii, ktorá je predmetom analýzy:

- O:** *The lighted dial on Dudley’s watch, which was dangling over the edge of the sofa on his fat wrist, told Harry he’d be eleven in ten minutes’ time. He lay and watched his birthday tick nearer, wondering if the Dursleys would remember at all, wondering where the letter-writer was now. Five minutes to go. (s. 38)*
- P:** *Na svietiacom displeji hodínok, ktoré mal Dudley na tučnej ruke, čo mu visela z pohovky, videl, že je jedenášť hodín desať minút. Ležal a pozoroval, ako sekundová ručička poskakuje čoraz bližšie k jeho narodeninám, a rozmýšľal, kde sa asi teraz nachádza autor všetkých tých listov. Ešte päť minút. (s. 51)*

Z ukážky je jasné, že prekladateľka si nevedela rady s genitívom. Jej preklad je zavádzajúci a, bohužiaľ, vôbec nenadväzuje na zvyšok výpovede. Slovenský čitateľ síce neodhalí, že v preklade je závažná chyba, no časový posun, ktorý vďaka prekladu vznikol, sa zdá prinajmenšom čudný. Posledná veta v ukážke preto pôsobí priam nelogicky, pretože čitateľ nevie, čo bude o päť minút. Veta samotná je pritom preložená správne, ale vzhľadom na prekladateľkinu chybu nedáva zmysel. V ukážke tiež nájdeme príklad na preklad vynechaním. Vynechaná časť vety pritom dokrešľuje vzťah Dursleyovcov k Harrymu, preto nám nie je jasné, prečo ju prekladateľka vynechala. Preklad ukážky by mal podľa nás znieť takto:

R: *Dudleyho ruka visela cez okraj pohovky. Harry sa pozrel na podsvietený displej hodínok, ktoré mal Dudley na ruke a zistil, že o desať minút bude mať jednásť. Ležal a pozoroval, ako sa jeho narodeniny približujú. Premýšľal nad tým, či si na ne Dursleyovci vôbec spomenú a kde sa asi nachádza autor všetkých tých listov. Ešte päť minút.*

Nasledujúce dva príklady sú pravdepodobne výsledkom nepozornosti. V anglickom origináli niektoré postavy lorda Voldemorta neoslovujú menom, ale volajú ho „*You-Know-Who*“, čo prekladateľka preložila ako „*Veď-Viete-Kto*“, s čím v zásade súhlasíme. Problém nastal, keď autorka vytvorila vo východiskovom jazyku pomenovanie na rovnakom princípe, no označila ním iný predmet a prekladateľkina nepozornosť spôsobila dosť závažný posun vo význame. Tu sú príklady:

O1: „*It's about the You-Know-What in vault seven hundred and thirteen.*” (s. 57)

P1: „*Týka sa to tej veci ohľadne Veď-Viete-Koho v trezore sedemstottrinásť.*“ (s. 80)

O1: „*What's the You-Know-What in vault seven hundred and thirteen?*” Harry asked? (s. 57)

P1: „*Čo má Veď-Vieš-Kto v trezore sedemstottrinásť?*“ spýtal sa Harry. (s. 80)

Domnievame sa, že prekladateľka nečítala pozorne a vzhľadom na vyššie spomenuté fakty si dané oslovenie automaticky spojila s lordom Voldemortom bez toho, aby sa zamyslela nad kontextom. V úryvkoch je pritom reč o predmete, ktorý má Hagrid vyzdvihnúť v Gringottbanke, no nesmie Harrymu povedať, o čo ide. Preto v rozhovore so škriatkom, ktorý ho má k danému trezoru zaviesť, nepovie, o čo ide. Namiesto toho použije spomínané pomenovanie, ktoré škriatok pochopí, no Harry sa zároveň nič nedozvie. Slovenský čitateľ si však vďaka prekladateľkinej nepozornosti myslí, že lord Voldemort má niečo uložené v čarodějníckej banke. Preto sa mu logicky v hlave vynorí otázka, prečo to z banky vyzdvihuje práve Hagrid? Je s ním v spojení? Je jeho prívržencom? Došlo k nelogickému

posunu vo význame, ktorý nezapadá do ďalšieho deja a pôsobí veľmi mäťúco. Vety preto navrhujeme preložiť nasledovne:

R1: „*Týka sa to Ved'-Viete-Čoho* v trezore sedemstotrinásť.“

R2: „*Čo je Ved'-Vieš-Čo* v trezore sedemstotrinásť?“ opýtal sa Harry.

Ďalším príkladom neadekvátneho prekladu je zvýraznená časť v nasledujúcej vete:

- O:** *A boy in dreadlocks was surrounded by a small crowd. "Give us a look, Lee, go on." The boy lifted the lid of a box in his arms and the people around him shrieked and yelled as something inside poked out a long, hairy leg.* (s. 71)
- P:** *Trochu ďalej, uprostred hlúčika detí stál chlapec s kučeravými vlasmi. „Ukáž nám ju, Lee, no tak.“ Chlapec zdvihol nad hlavu škatuľu, a keď akési čudo vnútri vystrčilo dlhú, chlpatú nohu, deti okolo neho začali výskať a pišťať.* (s. 101)

Prekladateľka z prekladu vynechala časť predmetu, ktorý bližšie popisoval spomínanú škatuľu. V priamej reči použila osobné zámeno a tým pádom pravdepodobne nevedela, ako si poradiť s nasledujúcou vetou, a tak upriamila pozornosť čitateľa na škatuľu a nie na jej obsah. Správny preklad úryvku je podľa nás takýto:

R: *Trochu ďalej, uprostred hlúčika detí stál chlapec s kučeravými vlasmi. „Chceme sa pozrieť, no tak Lee.“ Chlapec nadvihol veko škatule a akési čudo z nej vystrčilo dlhú, chlpatú nohu. Deti, ktoré ho obklopovali, začali výskať a pišťať.*

V knihe sa tiež vyskytol opis profesorky McGonagallovej, ktorý v slovenskom preklade nedáva vôbec zmysel:

- O:** *Strict and clever, she gave them a talking-to the moment they had sat down in her first class.* (s. 99)
- P:** *Bola prísna a veľmi múdra, no priateľsky s nimi debatovala len do chvíle, kým sa nezačala ich prvá spoločná hodina.* (s. 141)

Je zrejmé, že prekladateľka si nevedela rady s podstatným menom „*talking-to*“. Veta by mala byť správne preložená takto:

R: *Bola prísna a múdra, a len čo prišli na prvú hodinu, dala im najavo, že sa s ňou neradno zahrávať.*

Ďalší príklad prekladu, ktorý v cieľovom jazyku nedáva zmysel:

- O:** *Don't worry, the Weasleys are more than a match for the Bludgers – I mean, they're like a pair of human Bludgers themselves.* (s. 125)
- P:** *Neboj sa, lepších odrážačov, ako sú Weasleyovci, nenájdeš – tým chcem povedať, že obaja sú veľmi ohladuplní odrážači.*“ (s. 176)
- R:** *Neboj sa, lepších odrážačov ako Weasleyovcov nenájdeš. Sami sú ako také dve odrážačky.*“

Nasledujúci príklad svedčí o nedostatočnej filologickej príprave prekladateľky. Nesprávne definovala význam predložky „over“, čím úplne pozmenila výpoveď postavy, a tá následne vôbec nezapadá do kontextu dialógu. Ron pozval k sebe domov cez prázdniny Harryho a Hermionu. Na túto skutočnosť nadväzuje nasledujúci citát. Harry sa lúči, a pritom hovorí:

- O:** *„See you over the summer, then.”* (s. 223)
- P:** *„Uvidíme sa na jeseň.”* (s. 318)

Predložka „over“ sa používa okrem iného aj vo význame „počas“, nikdy však ako „po“ vo význame „po určitom časovom úseku“. Správny preklad by znel:

- R:** *„Uvidíme sa cez prázdniny.”*

Okrem uvedených príkladov, ktoré menili výpoveď autorky a často vykreslovali dej nevhodným spôsobom, sa v preklade knihy *Harry Potter a kameň mudrcov* vyskytli aj chyby, ktoré sa bez porovnania s východiskovým textom nedali odhaliť a môžu byť jedine výsledkom nepozornosti prekladateľky. Uvedieme niekoľko príkladov. Ako prvé uvádzame pôvodné znenie, ktoré sa nachádza vo východiskovom texte, druhé je preklad v cieľovom jazyku: „twice as tall“ – „trikrát vyšší“, „red and gold“ – „strieborný“, „after half an hour“ – „po hodine a pol“, „dungeon“ – „hradná veža“, „rabbit-fur gloves“ – „rukavice z potkana“, „a fifth-year – zo šiesteho ročníka“, „Percy – duch Zloduch“ (v origináli Peeves), „toad“ – „potkan“, „Fred a George“ – „Fred a Charlie“, „Wednesday“ – „nedela“, „Hermione and Harry“ – „Hermiona a Ron“, „pie“ – „zemiaky“, „zemiaková kaša“.

Uvedli sme len niekoľko príkladov z mnohých nepresných a chybných, ktoré sa v knihe vyskytujú. Významové posuny nepresne a necitlivo zasahujú do textu, menia jeho význam a prinášajú čitateľovi prekladu nepresné, zavádzajúce informácie. Spomínané významové posuny spôsobili, že text je miestami nepochopiteľný a niektoré vety dokonca nesúvisia s ostatným textom.

2 DOSLOVNOSŤ V PREKLADE

Jednotkou prekladu je celý text. Ak prekladateľ na toto pravidlo zabudne a začne sa sústreďovať na jednotlivé vetné konštrukcie a slovné zvraty, môže dôjsť k posunu, ktoré čitateľovi neumožnia správne pochopiť dielo.

Alojz Keníž v knihe *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu* uvádza, že pre budúcich prekladateľov je najdôležitejšie a zároveň najťažšie naučiť sa prekonať tzv. hypnózu originálu, čiže doslovnosť. Problémy s doslovnosťou však majú aj skúsení prekladatelia. Ak sa prekladateľ nechá „zhypnotizovať“ originálom, všimne si to aj laik, ktorý nečítal originál. Preklad kopíruje buď syntax alebo lexiku originálu a na skúseného čitateľa pôsobí neprirodzene, až rušivo. Autor ďalej uvádza, že čím menej prekladateľ rozumie tomu, čo prekladá, tým je doslovnejší.

Doslovnosti sa nevyhla ani prekladateľka knihy *Harry Potter a kameň mudrcov*. Uvedieme pár príkladov:

O: *Harry scrambled to his feet, so happy he felt as though a large balloon was swelling inside him.* (s. 49)

P: *Harry sa postavil. Bol hrozne šťastný, cítil, akoby sa mu niekde vo vnútri nadúval obrovský balón.* (s. 67)

Na tomto príklade vidíme, čo sa stane, ak prekladateľ nevníma celok, v tomto prípade vetu, ale iba jednotlivé slová. Preložila iba jedno slovo za druhým, bez toho, aby si uvedomila výpoveď ako celok. Autorka v tomto úryvku opisuje Harryho radosť, keď zistil, že to nebol iba sen, že vedľa neho leží obor Hagrid, a on je ozajstný čarodejník. U nás sa pociť šťastia nezvykne opisovať pomocou „nadúvajúcich sa balónov“, preto navrhneme vetu preložiť nasledovne:

R: *Harry vstal. Bol taký šťastný, že išiel z kože vyskočiť./Harry vstal. Bol taký šťastný, div sa z toho nezbláznil.*

Ďalší príklad:

O: *It was strange to the touch, like water woven into material.* (s. 148)

P: *Bola veľmi zvláštna na dotyk, akoby v nej bola votkaná voda.* (s. 208)

Reč je o látke, z ktorej je vyrobený neviditeľný plášť, Harryho vianočný darček. Pozrime sa spoločne najprv na význam frázového slovesa „weave into“. *Anglicko-slovenský slovník frázových slovies* nám ponúka tieto možnosti: **1.** votkať, vpliesť do (napr. striebornú bavlnu do látky), **2.** utkať, upliesť (látku, úplet), **3.** utkať (námet, látku do príbehu) a **4.** zapliesť, vpliesť (detail do príbehu). Vidíme, že pre-

kladateľka síce zvolila správny preklad slovného zvratu, no použila ho v nesprávnom kontexte, navyše so zlou predložkou. Myslíme si, že v tomto prípade sa má uplatniť druhý význam frázového slovesa a navrhuje vetu preložiť nasledovne:

R: *Bola veľmi zvláštna na dotyk, akoby bola utkaná z vody.*

Nasledujúci príklad je ukázkou toho, čo sa stane, ak prekladateľ nevenuje dostatočnú pozornosť gramatike a kontextu, ale iba mechanicky prekladá slovo za slovom. Hagridovi sa konečne splnil sen – má vlastného draka. Je šťastný a dráčika berie ako svoje dieťa, prihovára sa mu ako batolaťu a sám seba označuje za jeho mamičku. Úplne pritom ignoruje fakt, že žije v drevenej chatrči, ktorá môže kedykoľvek zhorieť do tla, pretože dráčik vykašľáva oheň. Harry, Ron a Hermiona k nemu prišli na návštevu a Hagrid im rozčítene oznamuje toto:

O: *„I’ve decided to call him Norbert,” said Hagrid, looking at the dragon with misty eyes.* (s. 172)

P: *„Rozhodol som sa, že ho budem volať Norbert,“ vyhlásil Hagrid a zahľad sa do vlhkých dračích očí.* (s. 243)

Pri pohľade do slovníka sa dozvieme, že „misty“ znamená „hmlistý“, „orosený“, „nejasný“. Keď sa však presunieme o riadok nižšie, nájdeme prídavné meno „misty-eyed“, čo znamená „uslzený“, „dojatý“. Prekladateľka sa očividne nezamýšľala nad kontextom a významom vety, inak by si bola určite všimla, že z gramatického hľadiska sa slovné spojenie napísané v origináli kurzívou neviaže na podstatné meno „dragon“, ale na sloveso „looking“. Ak vezmeme do úvahy oba tieto argumenty, dôjdeme k záveru, že nie je reč o „dračích“, ale „o Hagridových očiach“, a že neboli „vlhké“, ale „dojaté k slzám“. V slovenčine tiež nie je zvykom hovoriť, že „budeme niekoho volať nejako“, ak chceme vyjadriť, že mu dáme meno. S ohľadom na spomínané gramatické vzťahy a kontext považujeme nasledujúci preklad za vhodnejší:

R: *Bola veľmi zvláštna na dotyk, akoby bola utkaná z vody.*

Na uvedených príkladoch sme si ukázali, čo sa stane, ak prekladateľ nevníma celok, ale len jeho jednotlivé zložky. Na záver by sme radi poznamenali, že v prípade doslovnosti sa nedá hovoriť o preklade, pretože prekladateľ iba nahrádza slová východiskového jazyka slovami cieľového jazyka. Takto preložený text nespĺňa ani jedno z kritérií prekladu a s originálom sa nezhoduje ani vo funkcii, ani v štýle.

Napriek uvedeným skutočnostiam nepovažujeme preklad knihy *Harry Potter*

a kameň mudrcov za výlučne chybný. Prekladateľka sa stretla s mnohými problémami, ktoré vyplývajú v prvom rade z jedinečnosti tohto diela. Musela pomenovať mnoho predmetov, javov a reálií, ktoré sú typické pre čarodejnický svet, a musíme objektívne zhodnotiť, že sa jej to podarilo veľmi dobre. Odhliadnuc od týchto pozitív sa však v preklade nachádza veľa chýb. Paradoxne k nim dochádzalo v prípadoch, ktoré my považujeme za jednoznačné, prípadne až banálne. Všetkým uvedeným chybám by sa dalo vyhnúť, keby sa prekladateľka pozornejšie venovala filologickej príprave, venovala väčšiu pozornosť originálu a zámerom autorky a viac dbala na to, že jednotkou prekladu je celý text.

LITERATÚRA

- CAFORIO, A.: *Anglický slovník : II. Anglicko-slovenský*. 1.vyd. Bratislava : Logos, 1999. 998 s. ISBN 80-968138-1-1.
- KENÍŽ, A.: *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava : AnaPress, 2008. 96 s. ISBN 978-80-89137-38-1.
- POPOVIČ, Anton.: *Teória umeleckého prekladu*. 2.vyd. Bratislava : Tatran, 1975. 293 s.
- ROWLING, J. K.: *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London : Bloomsbury Publishing Plc, 2000. 224 s. ISBN 978-0-7475-3274-3.
- ROWLINGOVÁ, J. K.: *Harry Potter a kameň mudrcov*. Bratislava : Ikar a.s., 2000. 318 s. ISBN 80-7118-971-5.
- VODIČKA, Lukáš.: *Anglicko-slovenský slovník frázových slovík*. Bratislava : Vydavateľstvo Fragment, s.r.o., 2007. 1. vyd. 302 s. ISBN 978-80-8089-029-2.